

## כבוד בית-הדין

הרב מ"צ נריה / ראש ישיבת "בני עקיבא", כפר הרואה

לעלוי נשמת הצעיר המופלא, ר' אברהם יצחק רענן ז"ל, אשר ספג בהיותו את כל האור הגנוז בכותלי בית סבו מרן הרב יצוק"ל, והקרין בזהרו הצנוע — זיהרא עילאה — אל עבר פני נוער, וקרב לבבות בדומית אהבה לקדושת תורה.

### א.

בבא בתרא ל"ד, ב': זה אומר של אבותי וז"א של אבותי, אר"נ כל דאלים גבר. פירשב"ם: בין בראיות בין בכח. הנה בטעמא דמילתא, הסברא הפשוטה היא: שאין לב"ד להתערב בדבר ללא כל נתונים משפטיים, ואין להם להורות פשרות של חלוקה ללא כל יסוד, ומכיון שאינם מתערבים ואינם נכנסים בדבר, הרי ממילא כל דאלים גבר. וסברא זו מפורשת בשטמ"ק, עיי"ש.

ויש לשאול, הרי אמרו במס' ברכות דף ו' א': מהו דתימא דינא שלמא בעלמא הוא וכו', קמ"ל דדינא נמי היינו תורה. ונהי שבנידון דידן אין כאן משום תורה, כרם משום שלמא בעלמא איכא, והרי חובת ב"ד להטיל שלום בעולם?

וביותר קשה המשך התירוצים בגמרא דף ל"ה א', על הקושיא משני שטרות היוצאין ביום אחד — "התם ליכא למיקם עלה דמילתא", וכן על הקושיא מהמחליף פרה בחמור וילדה — "התם איכא דררא דממונא" — וכי מה נימוקים הם אלו להסביר לנו את התערבות בית הדין במקרים הנידונים? וכי בגלל זאת יש כבר מקום לב"ד להתערב בשעה שאין להם כל בסיס לפסק-דין של יחלוקו?

ואמנם מצינו טעם אחר לדבר, ברא"ש פ' חז"ה סי' כ"ב, "שחכמים סמכו על זה דכל מי שהדין עמו קרוב להביא ראיות, ועוד כי שהדין עמו ימסור נפשו להעמיד שלו בידו וכו'". ולפי זה אין כאן הסתלקות סתמית של בית-הדין, אלא בדליכא דרכי-ברור והוכחה אחרים, אף זוהי דרך-ברור מסוימת שסומכין עליה.

ולטעמו של הרא"ש מתפרשת יפה תשובת הגמרא על הקושיא משני שטרות

— "התם ליכא למיקם עלה דמילתא, הכא איכא למיקם עלה דמילתא" — דבדליכא למיקם בראיות או ליכא למיקם גם בכח, שהרי בשני שטרות אין שום דרך למישהו להוכיח שהוא הזכאי במתנה, וממילא גם הכח אינו קובע כלום, ולכן אין שם מקום לכל דאלים גבר.

ברם יקשה לן תירוץ הגמרא על הקושיא ומ"ש מהמחליף פרה בתמור, כיון דהתם איכא למיקם עלה דמילתא [אם יבואו עדים ויעידו ברשות מי ילדה" — רשב"ם], אם כן חזרנו לסברת הרא"ש, ומאי נפקא מינה אם יש בזה דררא דממונא אם לא — בין לפירשב"ם ובין לפירוש תוס' בדררא דממונא — העיקר שכל דאלים גבר יפול לשמש לנו כברור והוכחה? (ולפי' התוספות אולי אפשר לתרץ, שכל שהספק הוא גם בלא טענותיהם, אין סומכין על דרך-ברור כזאת). ולכאורה אפשר היה להוסיף ולהקשות, שגם קושית הגמרא לא מסתברת, דלמ"ד שהך משנה בשמא ושמא היא (עיי"ש בב"מ ק'), א"כ שפיר אמרינן יחלוקו, ואין כאן מקום לכדא"ג, דאטו בטענת שמא יתאמץ וימסור נפשו? ברם, זו כבר תירצה ה"תומים" וכתב, שכיון דאיכא למיקם עלה דמילתא, ימצא אחד מהם שיברר את הדבר וימסור נפשו, ושפיר מקשה הגמרא גם אליבא דמ"ד דבשמא ושמא מיירי. [ולפי"ז בשמא ושמא דליכא למיקם עלה דמילתא, באמת הדין הוא דיתלוקו, וכמו בשני שטרות, וה"ה בפלוגתא דרבוותא — ועי' בכל זה ב"תומים" סימן קל"ט ס"ק ב']. ברם, תירוצה של הגמרא קשה להולמה לסברת הרא"ש, כאמור.

## ב.

אולם באמת מצינו לרשב"ם סברא אחרת לדין כדא"ג. דבדף ל"ה, בד"ה התם וכו', מסביר הרשב"ם את תי' הגמ' "התם ליכא למיקם וכו' [בשני שטרות], אבל הכא בהאי קרקע איכא למיקם וכו' הילכך אין כאן לומר חלוקה ושודא, שמא יבואו עדים ויסתרו את הדין שדנו ב"ד, הילכך אין ב"ד נזקקים להם לדון דין שסופו לבוא לידי עוות". ובשור"ת "תרומת הדשן" סי' שנ"ב, הוסיף לבאר דברי הרשב"ם "דשמא יבואו עדים ויעידו של מי הוא, ונמצאו דברי ב"ד שבוקים ונסתרים". ולפי הסבר זה מתבאר את כוונת ברוחא איי-ההתערבות מצד ב"ד, ואין מקום כלל לשאלה שהרי חובתם להתערב ולהרבות שלום? דהטעם איננו כסברא הפשוטה של השטמ"ק שאין ב"ד מתערבים במקום שאין להם נתונים מספיקים, אלא הטעם העיקרי הוא, שאין להם

להתערב בדבר שפסקם יכול אח"כ להביא לידי פגיעה במעמד בית-הדין ובהערכה הצבורית לפסקים היוצאים מתחת ידו.

ולפי זה דעת הרשב"ם איננה כשיטת הרא"ש ש"כל דאלים גבר" זוהי דרך של ברור על ידי בעלי-הדין עצמם, אלא במצב זה נקבע, שאין לו לבית-הדין להתערב בדבר, בכדי שלא לדון דין שיכול "לבוא לידי עוות" ולידי פרסום העוות, ומתוך שאינם מתערבים הרי ממילא כדא"ג.

ומבוארת יפה קושיית הגמרא מהמחליף פרה בחמור, דכיון דאיכא למיקם עלה דמילתא, הרי אף אם טענות בעלי הדינים אינן אלא שמא ושמא, גם אז אין לב"ד לפסוק יחלוקו בדבר שיכול לבוא לידי עוות ולידי פרסום, ואם כן למה אמרו שם יחלוקו? ומוסבר יפה גם תירוץ הגמרא, לפי מה שמפרש שם הרשב"ם: "התם שהפרה והשפחה של שניהם היתה בזה אחר זה וכו', אי נמי בשעת חליפין ילדה וכו' הילכך יחלוקו... אבל הכא בזה אומר של אבותי... אי דמר לאו דמר — לא היתה הקרקע של אידך מעולם". כלומר: בהמחליף פרה בחמור, הן אמנם שיכול הדבר להתברר שהולד שייך רק לאחד, אבל גם אם יתברר הדבר לא יהיה בזה שום גנאי לב"ד, שהרי היה להם יסוד הגיוני לפסוק יחלוקו, כיון שלשני בעלי-הדינים היתה זיקה מוצדקת לפרה, לזה — עד החליפין, ולזה — מן החליפין ואילך, ולא עוד אלא שקיים היה גם ספק נוסף שמא בשעת חליפין ילדה, ובמקרה זה הרי הולד הוא באמת של שניהם, והיה אפוא, לפסקם על מה שיסמוך, מה שאין כן בזה אומר של אבותי, שלאחד מהם לא היתה ולא הווה שום זיקה לקרקע, הרי פסק הדין של יחלוקו אין לו שום אחיזה במציאות, והוא נובע רק מתוך אי-הידיעה-של-ב"ד, ובמקרה כזה כשיתברר בסופו של דבר ע"י עדים "שיעידו של מי היא", הרי יהיה בזה משום גנאי לב"ד, שלקחו חצי-קרקע מזה ונתנוה לזה, ללא כל סיבה הגיונית-מציאותית, ושפיר אמרינן שאין לב"ד להתערב בדבר וכל דאלים גבר. [וזהו שיטת הריב"א בתד"ה ההוא, בדדאיכא ודאי רמאי לא אמרינן יחלוקו אלא כדא"ג].

וכן מתבאר יפה פירוש התוס' שכל מקום שיש דררא דממונא, והיינו ספק-בלא-טענותיהם, כלומר, ספק שהמציאות יצרה אותו, ולא טענותיו השרירותיות של מאן-דהוא שהוא ודאי רמאי, הנה במקרה זה יש מקום לב"ד להסביר את פסקם — יחלוקו — ולא יהיה בזה שום גנאי גם לכשיתברר שהאחד הוא הצדק.

ועפ"י סברת הרשב"ם יתיישב, מה שיש לשאול לפירוש התוס' בדררא דממונא, שהטעם הוא מפני שזהו ספק-בלא-טענותיהם: מדוע לא תירצה הגמרא תירוצו

זה עצמו על הקושיא מ"ש משני שטרות, הרי גם שם הוא ספק-בלא-טענותיהם? — ולדברינו ניחא: דמתחילה חידשה הגמרא את עיקר הדין שכל מקום שאין לחשוש לגנאי ב"ד, והיינו כל היכא דליכא למיקם עלה דמילתא — אמרינן יחלוקו, ובתירוץ השני המשיכה הגמרא לחדש דאפילו היכא דאיכא למיקם עלה דמילתא, ויתברר הדבר שהיה כאן עיוות-דין, בכל זאת כיון שהיה כאן בפני ב"ד ספק-בלא-טענותיהם, והיינו שהספק ידוע ומובן לרבים [ולא שמישהו קם וערער ללא-כל-ייסוד וטען על שדה שאינו שלו: "של אבותי היא"], הרי בכגון-דא ב"ד נזקקין לו ופוסקים יחלוקו, ואין בזה שום חשש לגנאי ב"ד.

## ג.

והנה לכאורה נראה דהרא"ש לא ס"ל סברת הרשב"ם, שהרי נאלץ לחדש סברא משלו להסברת ענין כדא"ג, ובאמת בהלכותיו לא מייתי לה לסברת הרשב"ם. ברם לא היא, בתשובותיו (כלל ע"ז) לאחר שהוא מביא את סברתו, הוא מביא גם את סברת הרשב"ם "שמא ימצא אחד מהם עדים לאחר זמן וגנאי הוא לב"ד, הילכך נסתלקו חכמים מן הדין ואמרו כדא"ג, וסמכו קצת על הסברא שכתבתי לעיל".

והשתא שהרא"ש גם הוא קאים בשיטת הרשב"ם, לא רק תירוץ הגמרא מתבאר יפה לפי הרא"ש ג"כ, ככל האמור בסברת הרשב"ם, [ושמא זוהי שהכריחה את הרא"ש לקבל סברת הרשב"ם], אלא גם קושיית הגמרא מתבארת ברווחא, דאפילו בשמא ושמא, אף שבכה"ג לא קיימת הסברא "שמי שהדין עמו ימסור נפשו וכו'", אולם כיון דאיכא למיקם עלה דמילתא ויש חשש לגנאי ב"ד, שפיר היינו צריכים לומר כדא"ג. [ולא דמי כלל לפלוגתא דרבוותא, דליכא למיקם עלה דמילתא, ובכה"ג היה מקום לפסוק יחלוקו, ושפיר כתב הש"ך בס"י קל"ט ס"ק ו']. ומשנתברר לנו שגם הרא"ש ס"ל כסברת הרשב"ם, מקום יש לשאול, א"כ מה הכריחו להרא"ש לחדש את סברתו הוא, שהרי גם בלעדי דברי הגמרא מתפרשים יפה?

ונראה שהיתה קשה לו שיטת רב פפא דס"ל שם, שגם אם תפסו ב"ד — מפקינן, דאם אמנם מתחילה לא היה לב"ד להכנס בדבר, אולם השתא שנכנסו שוב אין להם להסתלק ולהוציא את החפץ מרשותם ללא ברור כלשהו, ולא ניחא ליה לפרש כפי' הרשב"ם דטעמו של רב פפא הוא משום "שלדעת כן תפסוה", דזה אינו מספיק לדעתו [ומתוס' ד"ה ההוא וכו' שכתבו "אבל למ"ד מפקינן לא

אתי שפיר", משמע ג"כ דלא ס"ל כפי' הרשב"ם, דהרי התם בשנים שהפקידו, הנפקד לא תפס על דעת כן, ואם נאמר דס"ל לתוס' כפי' הרשב"ם, הרי לא קשה מידי, דבכה"ג שאין שם סברת "לדעת כן תפסוה", ליכא למ"ד כלל דמפקינן].

ולכן סובר הרא"ש דעל כרחק צריך לומר שגם כדא"ג יש בו משום בירור, וס"ל לרב פפא כי אם אין דרך-ברור אחרת לפנינו, הרי עלינו לנקוט במקצת-הברור-האפשרי במקרה זה, והיינו כדא"ג. וסברא זו כוחה יפה שגם במקרה שהתפיסה לא היתה מעיקרה "לדעת כן" — ע"מ שיפקוה — גם או צריך להיות הדין דמפקינן.

והנה דעתו של רב פפא לא נתקבלה להלכה, כיון דקיי"ל שאין כוחה של סברא זו מגיע עד כדי שנאמר לב"ד אפקוה, אכן עיקרה של סברא זו שריר וקיים — לדעת הרא"ש — לגבי עצם המושג של כדא"ג, והיינו שיש בו לא רק הסתלקות-ב"ד לשם שמירה על כבוד בית-הדין, אלא גם צד-ברור-והוכחה. ברם, במקום שאין לחשוש לגנאי ב"ד, באמת אין צד-ברור-והוכחה זה מספיק לדון דין כדא"ג, ואנו פוסקים שם — יחלוקו.